

השיעור השבועי

גליין מס' 513-514

כתב ועורך השיעור:

הרב דביר פרץ שליט"א

הרב המקיים: הרח"צ אלימלך בידרמן שליט"א
מגיד משימים

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"ל הזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויס רבים מיוחד של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

כניסה

18:05

18:04

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

18:05

האזינו | י"ב תשרי תשפ"ו

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

הלכות סוכה וארבעת המינים

השיעור במוצ"ש האחרון היה בהלכות עשרת ימי תשובה, ועל כן הבאנו שיעור אחר שמסדר מרן שליט"א, בדיני חג הסוכות

אתרוג מורכב, והדין בספק מורכב. אם לסמוך על הסימנים שנתנו באתרוג שאינו מורכב. נאמנות הסוחר. אתרוג מרוקאי. אתרוג תימני. ניטל הפיטם. אתרוג שלא היה בו פיטם מעולם. חיוב אכילת פת בלילה הראשון. דין השוכה יעלה ויבא בליל פסח וליל סוכות, וביום טוב. מתי סומכים על כלל הרדב"ז שכשהספק במצוה לא אומרים סב"ל. ברכה על שופר סדוק במיעוט לאורכו. אשה ששכחה יעלה ויבא בליל סוכות. המצטער פטור מהסוכה. הכוונה במצות הסוכה

אין שמו אתרוג

ה. המגן אברהם (סי' תרמ"ח ס"ק כג) כתב לפסול אתרוג מורכב מטעם שהוא לא נקרא אתרוג, והטורי זהב (סי' תרמ"ח ס"ק ג) הוסיף שגם בחול המועד אין לברך על אתרוג מורכב. גם החזון איש (הלכות כלאים סי' ב) כתב, שאתרוג מורכב לאו שמיא אתרוג.

שעת הדחק

ו. אמנם הרמ"א בתשובה (סי' קצ"ז) היקל בזה בשעת הדחק הגדול, אבל רוב האחרונים חלקו עליו והחמירו גם בשעת הדחק, מהם בספר בית אפרים (תאו"ח סי' נו), הגאון רבי זלמן (סי' תרמ"ח סק"א), שו"ת לב אברהם (סי' סט), הגאון רבי אברהם תאומים בעל חסד לאברהם בשו"ת נחלת יעקב (דף לט.), החמד משה (סי' תרמ"ח), החיי אדם (כלל קנב סי' ב), מכתם לדוד פרדו (ארי"ח סי' יח), מהר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (קמא סי' קטא), החתם סופר (אור"ח סי' קפג, וסי' רז), החתן סופר (סי' סז) והבני נזר (סי' תפג והלאה). וכן כתב בשו"ת אמרי אש (תאו"ח סי' מז-מח), שכבר הסכימו כל הגאונים לפסול אתרוג המורכב אפילו בשעת הדחק.

נתן בהם סימנים

ז. צריך לדעת שהסימנים שנתנו גדולי האחרונים לאתרוג שאינו מורכב, אין לסמוך על זה בלבד, מפני שהחלקאים המומחים לנטיעת והרכבת האתרוגים, התחכמו להצמיח אתרוגים מורכבים כדמותם וכצלמם של האתרוגים שאינם מורכבים. וצריך ליטול אתרוגים מפורסמים שהוחזקו האתרוגים שבהם שאינם מורכבים. אמנם בשו"ת הרמ"א (סי' קכז) הביא כמה סימנים, האחד, שאתרוג שאינו מורכב יש בו בליטות קטנות בכל גופו, מה שאין כן המורכב הוא חלק בלי בליטות. השני, שאתרוג שאינו מורכב העוקץ שלו שוקע, והעוקץ של המורכב בולט. סימן שלישי, שאתרוג שאינו מורכב קליפתו עבה, והתון מועט וכמעט יבש, ואילו המורכב הקליפה דקה והמיץ והמוהל שבתוכו רב. אבל כמו שאמרנו, למעשה כתבו הפוסקים שכיום אין לסמוך על הסימנים בלבד, אלא צריך שתהיה חזקה על גרעין האתרוג שהגיע ממקום שמגדלים אתרוגים שאינם מורכבים.

נאמנות הסוחר

ח. סוחר אתרוגים שהוא ירא שמים, ואינו סוחר כלל באתרוגים מורכבים למצות ארבעת המינים, נאמן להעיד שאתרוג זה אינו מורכב, ויוצאים בו ידי חובה לכתחילה ומברכים עליו. אולם סוחר שמוכר אתרוגים מורכבים למצוה, אינו נאמן

אתרוג מורכב

א. נאמר כמה הלכות בדיני ארבעת המינים. בראשית דברי ברצוני להקדים שיש להקפיד לקנות רק אתרוג המוחזק לנו שאינו מורכב, האתרוגים התימנים יש להם חזקה אלימותא שהם לא מורכבים, וכן האתרוג המרוקאי. אין לסמוך על כל מיני הכשרים שטוענים על אתרוגים אחרים שיש להם חזקה, עם כל הכבוד יש הכשרים שכבר נפלה החזקה שלהם, אחרי החג פותחים את האתרוג, ורואים שהוא כמעט כמו לימון, וכל הסימנים מעידים שזה מורכב. לכן לא יסמוך על כל מיני הכשרים, אלא יקפיד לקנות אתרוג תימני מהודר, או אתרוג מרוקאי.

ספק אתרוג מורכב

ב. צריך לדעת שרוב ככל הפוסקים פוסלים לחלוטין אתרוג מורכב, גם בשאר ימי החג, ומי שלוקח אתרוג מורכב ומברך עליו, לא יצא ידי חובה וגם ברכתו היא ברכה לבטלה, אמנם יש קצת מגדולי הפוסקים שכתבו להתיר לברך על אתרוג מורכב בשעת הדחק. אבל למעשה אין לסמוך על זה. וצריך שיקנה אתרוג מפורסם שמוחזק באתרוגים בלתי מורכבים. ואפילו אם הוא ספק מורכב, אין לברך עליו.

בעינין "כולר" אתרוג

ג. הגאון רבי משה אלשיך¹ (בתשובה סי' ק) כתב, שכל חכמי עיר הקודש צפת מעידים, שכל גאוני צפת אשר קדמונו היו אוסרים לברך על אתרוגים מורכבים, והפליגו באיסור עד מאוד, משום דבעינן כולו אתרוג, ולא שמקצתו אתרוג, ומורכב הוי מקצתו אתרוג, שהרי הרכיב ענף אתרוג על עץ לימון, ובטל מעליו שם אתרוג. והרי בתורה נאמר "פרי עץ הדר" (ויקרא כג, מ), וקיבלנו מפי משה רבינו - הלכה למשה מסיני - שהוא אתרוג, כפי שביארו הרמב"ם (פ"ז מהל' לולב ה"ד) והרמב"ן (ויקרא כג, מ) והריטב"א (סוכה לה), והמכתם (סוכה לה), ושבולי הלקט (סי' שנט), אבל כשהוא מורכב אין עליו שם אתרוג.

אתרוג הבא בעבירה

ד. גם הלבוש (סי' תרמ"ח ס"ד) כתב, שאם הרכיב ענף אילן של אתרוג באילן של לימון, האתרוג פסול בגלל שנעשית בו עבירה של ההרכבה, ואפילו אם הורכב על ידי גוי, כי בגמרא סנהדרין (נז) אמרו, רבי אליעזר אומר, בן נח מצווה על הרכבת האילן. וכך פסק הרמב"ם (פ"ז מהלכות מלכים ה"ז), שכן נח מצווה על הרכבת האילן. וכיוצא בזה כתב בשו"ת חלקת יואב (סי' לב ענף ו' ד"ה יצאתי)².

¹ היה בדורו של מרן הבית יוסף לפני כ-450 שנה, היה תלמידם של רבי יוסף טאייטצק ומרן הבית יוסף, ואחר כך כיהן כחבר בבית דינו של מרן. בפרשת הסמיכה המפורסמת, הוא הוסמך על ידי מרן בסמיכת הסנהדרין. הוא היה שד"ר - שלוחא דרבנן - מטעם הקהילה לחוץ לארץ לאיסוף כספים לטובת הישוב בצפת, והגיע לכמה קהילות במזרח. תלמידו בתורת הגגלה היה רבי חיים ויטאל, מי שהיה תלמידו של האריז"ל בתורת הנסתר.

² לגבי איסור הרכבה על ידי בן נח, הש"ך (י"ד סי' רצו השני סק"ג) והשבות יעקב (ח"א סי' לו) הביאו מה שכתבו הלבוש והדרישה בשם הרמב"ם, שכן נח מצווה על הרכבת האילן, וכתבו שקשה להאמין שכן פסק, שהרי בני נח נצטוו על שבע מצוות ולא יותר, ואין אפשר לומר בשם הרמב"ם שכן נח מצווה על הרכבה. אולם במחילה מכבוד תורתם נעלם מהם דברי הרמב"ם שכתב בן במפורש.

להעיד על אתרוגים אחרים שהם בלתי מורכבים, אפילו יש בהם סימנים שאינם מורכבים, וכדברי המשנה (בבבא מציעא דף כה), החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. ולכן יש להזהר שלא לסמוך על עדות מפוקפקת של סתם סוחר שכל מטרתו להרוויח ממון. וכל שכן על עדות גוים, שאומרים שהפרדסים שלהם אינם מורכבים, "אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר" (תהלים קמ"ח).

אתרוג מרוקאי

ט. אתרוגי מרוקו הם יפים ומהודרים מאוד, ויוצאים בהם ידי חובה לכתחלה ובהידור. ואף שנמצאו מערערים עליהם, כמו האדמו"ר ממונקטאש בעל מנחת אלעזר, שיצא נגד אתרוגי מרוקו, מפני שלא נמצא בהם גרעינים, וגם מפני שהמין שבתוכם רב, ולכאורה ניכר שהם מורכבים, מכל מקום כבר כתבו הפוסקים להוכיח במישור שאתרוגי מרוקו אין עליהם שום חשש הרכבה כלל, והחזקה והמסורת עליהם היא מדורית דורות שאינם מורכבים ושהם כשרים למצות ארבעת המינים, ושכן נהגו מאז ומעולם גאונים וצדיקים גדולים לברך עליהם. תלמיד חכם גדול ממנוצ'סטר שבאנגליה, הרב ישר הלוי, כתב על זה קונטרס מיוחד על אתרוגי מרוקו, והוכיח שהם מוחזקים ביותר, ולא חלו בהם ידים, שיטות ההרכבה לא הגיעו לכפרים שם. והם במאה אחוז אינם מורכבים. וכאשר ביקרתי בלונדון בשנת תשנ"ו, לפני 30 שנה, מסר לי החוברת שהוציא, ובזה הסיר את כל תלונות האדמו"ר ממונקטאש, ומחזק בית דין חזק ונאמן שאתרוגי מרוקו אין בהם שום חשש של הרכבה, והם כשרים לכתחלה ובהידור. אשריו ואשרי חלקו של אותו חכם מרוקאי מלונדון. הביא שם מהרב אהרן מונסוניגו ששלח אתרוגים אלה להגרי"ז מבריסק, וכן להגאון רבי יואל מסטמאר, וקיבלו אותם בשמחה. משלחת של דינים מטעם הרב אלישיב ביקרו במרוקו באייר תשנ"ה, נסעו למקום גידולם של האתרוגים, דיברו עם הכפריים, וכתבו רישומים נלהבים על כשרותם של אתרוגי מרוקו, שאין בהם שום חשש של הרכבה, במאה אחוז.

עדויות הפוסקים על אתרוגי מרוקו

י. האתרוגים המרוקאים הוזכרו לשבח בספר בכורי יעקב (בתוספת בכורים ס"ח תרמח) וזו לשונו: ובשנה הזאת קיבלתי אתרוג ממרוקו יפה ומהודר בכל מיני הידור ובכל סימני הכשר, אשר עדיין לא ראיתי כמוהו. גם הראשון לציון הגאון רבי חיים דוד חזן - המכונה ח"ד בדרא - בספר ישרי לב (שער אתרוג דף א"ע), כתב שהאתרוגים הללו כשרים ואינם מורכבים, ושכן נהגו מקדמת דנא גאוני מרוקו לברך עליהם על פי מסורת קדומה, ומעולם לא נשמע מי שערער עליהם, והרי הם מוחזקים בכשרות וראויים לברך עליהם בלי שום פקפוק. גם הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בערך השלחן (ס' תרמח אות כח) כתב, שאתרוגי מרוקו אינם מורכבים, וכשרים למצות לולב.

מרוקאי מסורתי

יא. גם בספר תשובות והנהגות (ח"א ס' שפא וח"ג ס' קפה) הביא, שהגאון מבריסק היה מהדר לקחת גם אתרוג מרוקאי, וסיפר שפעם עיכבו השלטונות בארץ ישראל את האתרוג ממרוקו שנשלח עבורו, ולא עלה בידו אף לאחר השתדלות מרובה להשיגו אלא בהושענא רבה, ושלא שלח להשיגו כדי שיוכל לצאת גם בו לפחות ביום האחרון. ובפרט שיש להם מסורת, ולכן בודאי שהם עדיפים מאתרוגי קלבריה מאיטליה שאמנם יש להם מסורת, אבל רבים מעידים שהיום מרכיבים אותם וגם החזון איש פקפק עליהם. גם הגאון רבי יצחק יעקב ווייס² בספרו מנחת יצחק ח"ח (ס' נח) מספר, שהאדמו"ר מסאטמאר היה מכשיר את אתרוגי מרוקו בלי שום פקפוק, ופעם איש אחד שרצה לסחור עם אתרוגים שאלו באיזה מין אתרוגים יסחר, והשיב לו שישחר עם אתרוגי מרוקו.

אתרוג תימני

יב. כמוכן, גם אתרוגי תימן מוחזקים מאד כאינם מורכבים. בשנת תש"י בני תימן עלו לארץ ישראל, והביאו איתם רועים ושתילים של אתרוגים לא מורכבים, וכיום ב"ה נתרבו מאוד בארצנו הקדושה אתרוגים בלתי מורכבים, ומאלה נפצה כל הארץ. לפני כ-60 שנה רוב הציבור בארץ היו בעלי בתים, ולא היו הרבה אברכים ובני ישיבות, רוב הציבור מחוסר ידיעה לקחו אתרוגים מורכבים, ומרן זצ"ל היה צועק על זה שהמברך על אתרוג מורכב מברך ברכה לבטלה, הם חיפשו כל מיני

² היה ראב"ד העדה החרדית בירושלים. כל ספר שמרן זצ"ל היה מוציא לאור היה קורא לי ללכת לרב ווייס ולהביא לו את הספר עם הקדשה, והייתי רואה שהוא שמח מאוד, אבל הוא לא היה כותב למרן מכתבים, חשש שיוציאו עליו מודעות אמה על אמה ברום שלוש אמות... אבל שמח מאוד בספרים של מרן והיה מחייך וכולו זורח ואומר לי למסור למרן תודה רבה. במנחת יצחק ח"ד (ס' פד) בענין נישואין בימי העומר, כתב שצריך לשאול גאון ספרדי, והמליץ ללכת לגאון בעל היביע אומר. אמנם היה ב'עדה החרדית' אבל ידע את גדולתו של מרן והוכירו בכבוד גדול.

היתרים, אבל הרב החדיר לכולם לקחת אתרוג תימני דוקא, אז לא היה אתרוג מרוקאי כאן בארץ. ובאמת שניכר שהאתרוגים התימני והמרוקאי אינם מורכבים. החזון איש היה מהדר לקחת מן האתרוגים הללו למצוה, לכן כדאי שגם האשכנזים יקחו אתרוג תימני או מרוקאי ויהיו בטוחים שהוא לא מורכב. ולא יתעקשו לקחת דוקא אתרוגים מ'העדה החרדית', כי אתרוג מרוקאי או תימני עדיף.

ניטל הפיטם

יג. אתרוג שנתייבש מעט וניטלה פיטמתו, והוא העץ שעל ראש האתרוג, פסול, משום שנידון כחסר. ודוקא שהיה פיטם וניטל, אבל אם לא היה פיטם מתחילת ברייתו - כמו האתרוג התימני - יוצאים בו ידי חובה לכתחילה, ואף מברכים עליו, וכן כתבו הרא"ש (פ"ג דסוכה ס' טז) והמכתם (סוכה דף:). בשם בעל ההשלמה. וכבר כתב הריטב"א (סוכה לה:). שרוב האתרוגים אין להם פיטם, ואף על פי כן האתרוג נחשב הדר. וכאמור רק אם היה בהם הפיטם וניטל, הרי הוא פסול.

הלכות סוכה - ליל סוכות

גזרה שווה

יד. נאמר בתורה (ויקרא כג, מב-מג) "בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלוהיכם". במסכת סוכה (כז.) למדו שחובה מהתורה לאכול כזית פת בסוכה בלילה הראשון, גזרה שווה "ט"ו ט"ו" מחג המצות, בחג הפסח נאמר (ויקרא כג, ו) "ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות לה'", ובחג הסוכות נאמר (ויקרא כג, לד) "בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות", וכשם שיש מצוה מהתורה לאכול מצה בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות יב, יח) "בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות", כך גם יש מצוה לאכול כזית פת בליל סוכות.

לילה הראשון

טו. עוד למדו בגמרא: מה להלן - בפסח - לילה הראשון חובה לאכול מצה, מכאן ואילך רשות, אף כאן - בסוכות - לילה הראשון חובה לאכול פת, מכאן ואילך רשות. בליל סוכות המצוה היא "חיובית", חובה על כל אחד לאכול כזית פת בסוכה, אבל בשאר ימות החג המצוה היא "קיומית", אין חובה לאכול פת, רק מי שרוצה לאכול יותר מכביצה פת חייב לאכול בסוכה, מה שאין כן אם אוכל עד כביצה פת, או שאוכל אורז או פירות אינו חייב לאכול בסוכה, וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מהל' סוכה י"ז).

שכח "יעלה ויבא"

טז. כיון שאכילה בליל סוכות היא בגדר חובה, ולא אם ירצה יאכל אם ירצה לא יאכל, לפיכך אם שכח לומר "יעלה ויבא" בברכת המזון, כיון שחובה לאכול פת צריך לחזור על ברכת המזון, וכמו בליל הסדר. מי שטעה ביום טוב ולא אמר יעלה ויבא, אם נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'", קודם שיאמר "בונה ירושלים" יאמר: למדני חוקיך, ויחזור ויאמר יעלה ויבא, ואם נזכר לאחר שסיים בונה ירושלים, יאמר שם בשם ומלכות: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום חג (פלוני) הזה, את יום טוב מקרא קודש הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים". ואם התחיל בברכה רביעית, אם נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם" קודם שהתחיל: לעד האל אבינו וכו', ימשיך "אשר נתן ימים טובים" וכו'. אבל אם נזכר שלא אמר יעלה ויבא אחר שכבר אמר תיבת "לעד", בלילה הראשון של פסח וסוכות בלבד חוזר לראש ברכת המזון, אך בשאר ימות החג - ומכללם סעודת היום של יום טוב הראשון, ושביעי של פסח ושמחת תורה - לא חוזר, כי יש מחלוקת אם חובה לאכול פת. בליל פסח ובליל סוכות מרן זצ"ל היה מזהיר אותנו: לא לשכוח יעלה ויבא!

שכח "יעלה ויבא" בשאר ימים טובים

יז. דין השוכח יעלה ויבא בברכת המזון שבשאר ימים טובים - ומכללם הבוקר של יום טוב הראשון, ושביעי של פסח ושמחת תורה וחג השבועות - שנוי במחלוקת, מרן בש"י (ס' קפח ס"ו) פסק כדעת הרמב"ם (פ"ב מהלכות ברכות ה"ב) והרא"ש⁴ (ברכות מט: - שני

⁴ אמרתי קודם את הרמב"ם ואחר כך את הרא"ש כסדר הדורות. זכינו שמרן זצ"ל היה קובע איתנו כל יום לשבת עמנו חצי שעה על הספרים "לקוט יוסף", זה לא דמיון, זו אמת, וכך במשך שנים עברנו יחדיו על כמה וכמה כרכים של ילקוט יוסף. היה עובר איתנו על הדפים של הספר, ולפעמים היה מעיר לי בתקיפות... הרבנית ע"ה רצה מהמטבח: למה אתה צועק עליו? אמר: מה הוא כותב את פלוני לפני פלוני, זה לא לפי סדר הדורות... ראשונים ידעתי מי קדם למי, אבל כל מיני אחרונים לא ידעתי, מי היה לפני מי הנהר שלום או פתח הדביר? חקרי לב או רבי יהודה עייאש, ומרן מתקן לי וכותב בצד את הספרים לפי

עמודי הוראה, וכן דעת הריטב"א והר"ן (סוכה כז), שחובה לאכול פת בסעודת החג, ולכן השוכח בכל יום טוב לומר יעלה ויבא בברכת המזון צריך לחזור לראש ברכת המזון, אולם לדעת התוספות (סוכה כז) והרשב"א⁵ (ברכות מט), והחינוך (מצוה תל), אין חיוב לאכול פת ביום טוב, "ושמחת בחגך", אין שמחה אלא בבשר ויין, תאכל בשר ותשתה מעט יין, אבל אתה לא חייב לאכול פת. להלכה השוכח יעלה ויבא בברכת המזון ביום טוב אינו חוזר על ברכת המזון, קיימא לן "ספק ברכות להקל". וכך פסק מרן ביביע אומר ח"ו¹ (תא"ח סי' כח) ושם (במילואים) העיר על מהר"א ד' טולידו (במשנת ר"א ח"ב מע' ס' אות א) שאף על פי שמרן פסק לחזור לראש ברכת המזון, אבל קיבלנו הוראות מרן רק להחמיר ולא להקל. שהרי בכל ההלכות קיבלנו הוראות מרן אף להקל, אלא שאומרים ספק ברכות להקל נגד מרן, כמו שכתב החיד"א (ד"ח שאל ח"ב סי' טו) שקיבל מרבותיו שאומרים ס"ל נגד מרן, והסתמכו על הרבה אחרונים [א.ה. וראה עוד יחזה דעת ח"ה סי' לן]. וגם הגאון רבי רפאל ברוך טולידאנו כתב בקש"ע שלו (סי' עז סעיף ז) שהשוכח יעלה ויבא ביום טוב אינו חוזר.

קרישית הרב משאש מכללו של הרדב"ז

יח. והנה הגאון רבי שלום משאש⁶ זצ"ל פרסם בזמנו השגה על מרן בירחון של כסא רחמים (ארת' טבת תשמ"ו, שמש ומגן סי' יג), וכתב שמרן זצ"ל נראה שסותר את עצמו, מצד אחד פסק (ביבי"א ח"ו סי' כח) שהשוכח יעלה ויבא ביום טוב לא חוזר, כי אומרים ספק ברכות להקל נגד מרן, אבל מצד שני ביביע אומר ח"ה (תא"ח סי' ס' אות ד) הביא להלכה את כללו של הרדב"ז (ח"א סי' רכט, וסי' רעט, תרנ"ו) והכפתור ופרח (הביא והרדב"ז) - שניהם היו קדמונים לפני כ-550 שנה - שאומרים ספק ברכות להקל רק כאשר הספק בברכה - אם לברך ברכה זו או לא לברך - בזה אמרו ספק ברכות להקל, שב ואל תעשה עדיף, וברכות לא מעכבות את המצוות. אבל אם הספק במצוה והברכה רק נגדרת אחרי המצוה, לא אומרים ספק ברכות להקל. והלא כאן הספק במצוה, האם יש מצוה לאכול פת ביום טוב או לא, ובזה תלויה הברכה האם מי ששכח יעלה ויבא יחזור על ברכת המזון או לא, ולכאורה אם כך אין לומר ספק ברכות להקל ויש לחזור על ברכת המזון. זה נראה לכאורה הערה חזקה⁷. הרב משאש ידע "ביע אומר" והקשה סתירה מחלה ה' לחלק ו', ומרן זצ"ל קרא לי בזמנו ואמר לי: תשמע, הוא העיר עלי הערה טובה, שב והחזר לו תשובה.

מרן לא מפכים להרדב"ז

יט. אמנם מכמה מקומות משמע שמרן הבית יוסף לא סובר כדעת הרדב"ז, והראיה החזקה לכך מדין נטילת ידים על דבר שטיבולו במשקה, כגון תפוח עץ רטוב במים, שלדעת התוספות (פסחים קטו ע"א) כיון שבזמננו אין דיני טומאה וטהרה לכן לא צריך ליטול ידים על דבר שטיבולו במשקה, אך להרמב"ם (פ"ו מהלכות ברכות ה"א) גם בזמננו חובה ליטול ידים גם על דבר שטיבולו במשקה ולברך על נטילת ידים, ומרן השלחן ערוך (סי' קנא) עשה כעין פשרה שהאכיל דבר שטיבולו במשקה יטול ידיו בלא ברכה⁸. והנה אם נאמר כהרדב"ז שכאשר הספק במצוה לא אומרים סב"ל, הלא כאן הספק במצוה אם צריך ליטול ידים, ומדוע מרן פסק לא לברך על הנטילה, מוכח שהבין שגם כשהספק במצוה אומרים ספק ברכות להקל.

מתי סומכים על הרדב"ז

כ. פעם שאלו את מרן זצ"ל על שופר שנפל ונסדק במיעוטו לארכו ולא נשתנה הקול, האם הוא כשר או פסול. ובאמת נחלקו בזה הפוסקים, ומרן בש"ע (סי' תקפ"ה) הכשיר כדעת רוב הראשונים. ביביע אומר ח"ה (א"ח סי' מ"ב) הרב דן אם מותר לברך "לשמוע קול שופר" על שופר כזה, ושם (אות ד) כתב על פי כללו של הרדב"ז שכיון שהספק במצוה אם השופר כשר, לא אומרים ספק ברכות להקל. והרב הקשה שהלא מרן הש"ע לא פסק כהרדב"ז, וכתב ליישב על פי דברי החיד"א

סדר הדורות. וכך עשה בספריו הרבים ובפרט בחיבורו העיקרי יביע אומר, דקדק מאוד לכתוב את הפוסקים לפי הסדר, זו חכמה מיוחדת, וכי כולם יודעים בעל פה את הספר "סדר הדורות הקצר"?... אבל צריך להכיר את סדר הדורות ולהתרגל למנות את הפוסקים לפי הסדר.

⁵ כתב המהרש"ם (ח"א חו"ד סי' קלו וסי' קע"ד) בשם רבו רבי יוסף טאייצק, שסברת הרשב"א חשובה בעיניו כסברת רוב הראשונים.

⁶ הגאון רבי שלום משאש היה רבה של מרוקו ומרן זצ"ל הביא אותו לארץ להיות רבה של ירושלים, לפני כן מי הכיר אותו? לא היו שירות מצויות כמו היום ולא הכירו, אבל מרן הכיר אותו מהספרים שלו, "מזרח שמש" "תבואות שמש" ועוד, והתפעל ממנו מאוד שהוא תלמיד חכם גדול. הוא היה גם אישיות מיוחדת, בעל מידות, והיה לו שילוב מעניין, היה רבה של ירושלים והיה לו גם מלכות, וגם ענוה אמיתית, לא עושה משחק כאילו עניו... כל דיבורו היה בנחת והיה בעל מדות נפלא.

⁷ הרב משאש התכוין לשם שמים, רצה להעמיד את מנהגי העדה שלו, וכתב בדרך ארץ. היה אוהב את מרן אהבת נפש, וגם מרן אהב אותו. מרן לא מרוקאי, לא רגיל להתנשק... אבל תמיד כשהיה רואה את הרב משאש היה מנשק אותו, כמוכח לא בבית כנסת... כשהרב

בספריו שם הגדולים (דף צב). ולדוד אמת (קונטרס אחרון סי' כא) בשם רבותיו, שלעולם אין להלכה כדברי הרדב"ז, אבל כאשר מרן הש"ע עצמו פסק להלכה להכשיר, בזה סומכים על הרדב"ז ולא אומרים סב"ל נגד מרן ונגד ההלכה הפסוקה. כך כתבו גם מהר"י נבון בגט מקושר (בתוספי רא"ם להלכות לולב, דק"כ ע"א) ורבי אליהו מני (בהערתו לרב ברכות שהובאו בשו"ת יין הטוב ר"ס כב), וכן משמע מדברי המגן אברהם (סי' ל"ב ס"ק נא) ועוד אחרונים⁹.

תירוצי מרן זצ"ל

כא. על כל פנים נחזור לדין יעלה ויבא בברכת המזון ביום טוב, כי בשו"ת יביע אומר (ח"ט סי' מז) הביא את קושיית הרב משאש, ותירץ שם (במילואים) שסומכים על הרדב"ז רק כאשר בא לקיים את המצוה, שיברך עליה, כגון בשופר סדוק, מה שאין כן בברכת המזון ביום טוב, שכבר אכל סעודת החג, וגם בירך ברכת המזון, אלא שחסרה לו הזכרת מעין המאורע, בזה אומרים ספק ברכות להקל. זה תירוץ יפה מאוד וניכר בו מתיקות התורה. לכן עם כל הכבוד לרב משאש ולקושייתו, להלכה אם שכח יעלה ויבא בכל יום טוב - מלבד ליל פסח וליל סוכות - אינו חוזר על ברכת המזון [א.ה. ראה עוד ישובים על קושיית הגר"ש משאש בילקוט יוסף על סוכה עמ' תרנב].

אשה ששכחה יעלה ויבא

כב. לפני כששים שנה מרן זצ"ל כתב בירחון קול סיני (מס' 73 עמ' 92) שנשים ששכחו לומר יעלה ויבא בברכת המזון דינים כדין האנשים, שצריכות לחזור גם בליל פסח וגם בליל סוכות. וטענו על פסק זה, שהרי אשה פטורה מסוכה. אולם אחר שנים יצא לאור ספר חזון עובדיה (סוכות עמוד קח), ושם מרן דקדק יותר וכתב שבלייל פסח גם נשים חייבות מהתורה לאכול כזית, ולכן אם שכחו יעלה ויבא חוזרות על ברכת המזון, אך בליל סוכות הגם שהנשים שלנו חשובות הן, ואוכלות איתנו בסוכה, יש שוויון זכויות מלא... מכל מקום כיון שפטורות מסוכה ככל מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות (קידושין לג ס"ב), לכן אם שכחו יעלה ויבא בברכת המזון לא חוזרות.

חקירה בדין חיוב אכילת הפת

כג. יש לחקור אם הכזית פת שאוכלים בסוכה בלילה הראשון הוא מדין אכילה בסוכה, או מדין חיוב אכילה ביום טוב של סוכות. זו חקירה נכונה של הראשונים, הביאה הר"ן (דף י"ב ע"ב) והמאירי (עמ' פז) והריטב"א (סוכה כז), וכל חקירה שאין לה נפקא מינה אינה חקירה, אם כן מה נפקא מינה בחקירה זו? תראה בספר ילקוט יוסף על ברכות שיצא לאור בתשנ"א, והובא גם בילק"ו סוכה (עמוד תרנ"ו והלאה) יש שם אחת עשרה נפקא מינה בחקירה זו, נאמר חלקם. נפקא מינה אחת אם נשים חייבות באכילה זו, אם מצד היום טוב חייבות, ואם מצד האכילה בסוכה, הלא נשים פטורות מסוכה.

מצטער פטור מן הסוכה

כד. נפקא מינה שניה בדין המצטער, כתוב "בסוכות תשבו שבעת ימים", ובגמרא (סוכה כז) דרשו תשבו כעין תדורו, כמו שבבית אם אדם מצטער מחמת יתושים או מחמת קור וכדומה עובר לחדר אחר, כך המצטער פטור מן הסוכה¹⁰ (סוכה כה). מה הדין אם בליל החג ירדו גשמים והוא יושב ואוכל בבית, האם הוא חייב מהתורה לאכול כזית פת או שיתפתק במאכלים המשובחים שאשתו הכינה. אם החיוב הוא מצד יום טוב, חייב, ואם החיוב מצד אכילה בסוכה, פטור, אנוס רחמנא פטריה. נפקא מינה שלישית, כאשר באופן זה שאכל בבית שכח יעלה ויבא בברכת המזון, אם החיוב מצד יום טוב חייב לחזור, ואם החיוב מצד אכילה בסוכה לא יחזור.

משאש נפטר מרן זצ"ל ישב במטה ובכה ובכה, קראו לי שאבוא להפיג מעט את צערו של מרן. אהבו אחד את השני בלב ונפש, מרן היה זה שטרך רבות להשפיע על גוף הבורח לבחור בו כרב ראשי. אז לא היה שופט שיאסור על רב ראשי להתערב במינוי רב עיר, הרב עבד קשה עד שביקר על המוגמר ומינה כמה רבני ערים לפי גדלותם בתורה.

⁸ אם קשה לו ליטול ידים, יקח טישו וינגב את הפרי, ועל אכילת פרי יש לא צריך נטילה. מותר לעשות כך, וזה לא דומה לאדם שמתחמק מהמצוות, כמו אדם שמכין בצק מעט פחות מ-1,560 גרם במטרה להיפטר מחיוב חלה, כי אם הפרי יבש אין ענין כלל ליטול ידים.

⁹ וכבר הערנו על הרב יעקב חיים סופר שכתב בספרו, שזה לו עשרות שנים שעוסק בזה, ולא ראיתי לאף אחד שכתב פשרה תמוהה זו, שאם מרן פוסק בש"ע להכשיר את המצוה מהני שפיר כללו של הרדב"ז. חבל, צריך לחפש אחר האמת, הרי הוא בקי ביביע אומר ויודע שמרן הביא קרוב ל-10 אחרונים שכתבו פשרה זו, ואין הוא כותב שזה לי עשרות שנים ולא מצאתי לאף פוסק שיכתוב פשרה זו. זה פשוט לא נכון.

¹⁰ זה דין מיוחד במצות סוכה, וכי מי שמצטער לתת צדקה פטור ממצות צדקה?... אין דבר כזה.

על הספרים ואמר: זה הנשק שלי!... חיפשו, חשבו אולי הנשק מאחורי הספרים... אחר כך חקרו אותו: נודע לנו שאתה עולה לגג ואתה מסמך למטוסים של האויבים להיכן לטוס אמר להם: איזה מטוסים איזה בטיח... אני מונענע לולב ומקיים מצוה דאורייתא!

כוונה במצות סוכה

ל. כידוע, דרכם של הטור ומרן הש"ע לכתוב הלכות פסוקות, אבל לגבי מצות סוכה, הטור (ס"א תרצה) האריך בטעם המצוה, וכתב: בסוכות תשבו שבעת ימים וגו', למען ידעו דורותיכם וגו', תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים, וכן הרבה מצוות, לפי שהוא דבר שראינו ובאזנינו שמענו ואין אדם יכול להכחישנו, והוא המורה על אמיתות מציאות הבורא יתעלה וכו'. ע"כ. וגם מרן הש"ע (ס"א) כתב: בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש. ע"כ. וכתב הב"ח (ס"א), שלא בא הטור בחיבורו לבאר המקרא, אלא רק לפסוק הוראה, ובא לומר שמכיון שכתוב "למען ידעו דורותיכם", לא קיים המצוה כתיקונה אם לא כיוון טעם מצות סוכה כפשוטה, שהיא זכר ליציאת מצרים.

יציאת תפלין

לא. המשיך הב"ח וכתב, שמזה הטעם, כתב הטור בהלכות יציאת (ס"א ח): ויכוין בהתעטפו שצונו המקום להתעטף בו כדי שזכור כל מצותיו לעשותם, וכן בהלכות תפלין (ס"א כה): ויכוין בהנחתם שצונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים, על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח, כדי שזכור יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וכו'. בשאר ההלכות הטור לא האריך לכתוב לנו את טעם המצוות, כי בהן יוצא ידי חובה אף אם כיון כוונה כללית בלבד, שרוצה לצאת ידי חובה המצוה, אבל ביציאת שכתוב בה "למען תזכרו" (במדבר טו, ז), וכן בתפלין שכתוב "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט), משמע שצריך לכוין במצוות הללו באופן מיוחד. והוא הדין במצות סוכה שנאמר בה "למען ידעו דורותיכם".

הדין בדיעבד

לב. אמנם מדברי הב"ח משמע שאם ישב בסוכה ולא כיוון זכר לענני כבוד, לא יצא ידי חובה, וכן כתבו האליה רבה (ס"א) ביכורי יעקב (ס"א), וכף החיים (ס"א ח אות לב), ושם הביא עוד בשם החסד לאלפים, שמי שאינו מכין כף, עליו נאמר "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" (ישעיה כט, ג). אולם יש שהקשו על הב"ח, שאם כדבריו מדוע לא נאמרה כוונה זו גם באכילת מצה, שהרי גם בה נאמר "למען תזכור את יום צאתך". גם העולת תמיד (אות יא) כתב, שאף אם לא כיון יצא ידי חובתו. ואמנם על מה שכתב דקיימא לן מצוות אין צריכות כוונה, כבר תמחה על דבריו, שהרי מרן הש"ע (ס"א סעיף ד) פסק שמצוות צריכות כוונה. על כל פנים להלכה כתב הפרי מגדים (מש"ז ס"א תרצה) לענין ישיבה בסוכה, שבדיעבד אם לא כיון הטעם יצא, וכך פסק המשנה ברורה (ס"א תרצה ס"א), שאף שיש מצוה לכוין זכר לענני הכבוד, זהו לצאת ידי המצוה כתיקונה, אבל בדיעבד כל שכיון לצאת ידי חובה המצוה בלבד, יצא. וכן עיקר.

עוד נפקא מינה

כה. נפקא מינה רביעית, אם חייב לאכול בליל סוכות שיעור כביצה או שיעור כזית, שאם הוא מצד הסוכה צריך לאכול כביצה שתהיה אכילת קבע, כי בלא זה אינו מחוייב בסוכה, ואם הוא מצד היום טוב די בכזית, ככל אכילה שבתורה. ונחלקו בזה הראשונים. נפקא מינה חמישית, אם מותר לאכול בערב יום טוב משעה עשירית, שאם נאמר שהמצוה היא מצד היום טוב, ממילא צריך שיאכל לתיאבון כמו בפסח, אבל אם נאמר שהמצוה היא מצד הסוכה, לא איכפת לנו שיאכל לתיאבון, העיקר שיאכל כזית פת בסוכה. ואין זה דומה לאכילת מצה, כיון שמושם רק לומדים לחיוב אכילה, אבל לעולם אפשר לומר שבחג הסוכות אין דין בעצם האכילה, ולכן אין צורך שיהיה לתיאבון. נפקא מינה ששית, מי שאכל בערב יום טוב ושבע, האם בכל זאת חייב לאכול בליל סוכות, שאם החיוב מצד הסוכה, הרי הוא מחוייב לדחוק עצמו ולאכול לכל הפחות כזית בסוכה. אבל אם החיוב מצד שמחת יום טוב, כשהוא שבע אינו חייב לאכול בליל יום טוב. נפקא מינה שביעית, אם צריך לכוין לצאת ידי חובה מצות סוכה, או רק לשם יום טוב.

מצד יום טוב ומצד סוכה

כו. הזכרנו מקודם את דעת הרמב"ם והרא"ש שיש חיוב בכל יום טוב לאכול פת. שואל המאירי (נ"פ פ), אם כך מדוע צריך ללמוד גזרה שווא "ט"ו ט"ו" מהג המצות כדי לחייב לאכול כזית פת בליל סוכות, תיפוק ליה מכל יום טוב שיש חיוב לאכול פת? אלא הגזרה שווא נצרכת כדי לעבור עליו בשתים, ובסוכות יש חיוב לאכול גם מצד יום טוב וגם מצד אכילה בסוכה. כיוצא בזה כתב הריטב"א (סוכה כז), שהחיוב לאכול כזית הוא בסוכה. גם רבינו חננאל (סוכה כז), כתב שהגזירה שווא באה ללמד שיש חיוב לאכול כזית פת בסוכה. וכן משמע מהרמב"ם (פ"ו מסוכה הלכה ז), ולפי זה אם הוא מצטער ואוכל בבית אינו חייב לאכול כזית. ומכל מקום לכתחילה יש להזהר בזה.

המתחיל אומרים לו גמור

כז. אם רוצה להתחיל לאכול, ורואה שיש גשם קל שמפסיק עשר דקות או רבע שעה, יחכה שיפסיק ואז ילך לאכול בסוכה, ואם הגשם לא מפסיק יכול לאכול בבית. מי שהתחיל לאכול בבית והגשם הפסיק, יכול להמשיך לאכול בבית ולא צריך להיכנס לסוכה, כמובן שהמדובר הוא בגשם שפוסל את האוכל, אבל אם יורד כמה טיפות, לא יכנס בשביל זה לבית.

לבנות סוכה במקום שלא מצטער

כח. צריך לשים לב לבנות את הסוכה במקום נוח. אם לא, כשיגיע לנוח בסוכה, יאמר: הילדים משחקים כאן, מצטער פטור מן הסוכה... תבנה את הסוכה במקום אחר, תבנה אותה על הגג, שהילדים לא יגיעו לשם... ואם בונה סוכה על הגג ידאג שיהיה מעקה גבוה שחלילה לא יהיה שום חשש סכנה ליפול משם חלילה.

סוכת מרן במצרים

כט. מרן זצ"ל כאשר היה רב ראשי במצרים עשה סוכה על הגג, כי היה פחד לעשות על הכביש, זה היה בזמן מלחמת השחרור¹¹, ומרן עשה סוכה על הגג, והיה מונענע בלולב בסוכה. ופעם באמצע הלילה פרצו שוטרים מצריים לבית של הרב עם נשק שלוף ופנו למרן: איפה הנשק שלך? אמר להם: איזה נשק? הצביע להם

חדש. חדש. חדש.

**ברכה אישית ממרן שרייט"א
במוצאי שבת**

לפרטים: 053-477-4733

פעם הרב עלה לאוטובוס במצרים, ואחריו עלה ערבי עם קופה לאסוף כסף בשביל המלחמה נגד ישראל, הגיע לרב - היה למרן תרבוש של חכם יהודי - ואמר לו: תתרום! אמר לו מרן: אני אתרום למלחמה שעושים נגד בני עמי? זה אומץ לומר כך, אז לא היו סכינים כמו היום, היום זה פיקוח נפש... רצו כולם לקפוץ על הרב... לפתע משמים זימנו ערבי אחד שהרב אפילו לא הכיר אותו, והוא סילק את כולם והגין על הרב ויורד איתו מהאוטובוס וליווה אותו עד הבית. אולי זה היה אליהו הנביא מחופש לערבי...

¹¹ התקופה שמרן זצ"ל היה במצרים זו היתה תקופה של אימה בזמן מלחמת השחרור, פעם מרן היה בשיעור תורה והאמא היתה לבד בבית, באו ערבים שידעו שכאן גר רב יהודים, ורצו לפרוץ את השער ולעשות שפטים ח"ו, אמא פחדה מאוד והלכה לשכנים, והם ירדו וסגרו את השער חזק. כשהרב הגיע מהשיעור ראה ערבים מסתובבים סביב השער ורוצים לפרוץ, מיד נעמד במרחק והתפלל עד שהתפזרו.